

Retoryka wizerunku publicznego

Rhetoric of the public image

9 (2) 2022 ISSUE EDITORS: ANNA BENDRAT, ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

#MEDIA

WERONIKA MACHAŁA

UNIwersytet Marii Cury-Skłodowskiej

<https://orcid.org/0000-0002-3069-9153>

weronika.machala@gmail.com

Pierwsze filmowe westerny a etos Ameryki. Kontekst historyczny
First cinematic westerns and the ethos of America. Historical context

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

WERONIKA MACHAŁA

UNIwersytet Marii CURE-SKŁODOWSKIEJ

<https://orcid.org/0000-0002-3069-9153>

weronika.machala@gmail.com

Pierwsze filmowe westerny a etos Ameryki. Kontekst historyczny

Etos Stanów Zjednoczonych, rozumiany jako zbiór wartości przyjętych przez społeczeństwo wyrasta z fundamentów religii chrześcijańskiej (Straughn i Feld 2010, 280-306), które łączą się z postulatami z Deklaracji Niepodległości: wolności, indywidualnego rozwoju, dążenia do szczęścia (Adams 2012, 214-215). W świetle tegoż etosu chrześcijańska Ameryka jawi się jako miejsce, gdzie spełnić można swój własny, amerykański sen – osiągnąć szczęście, bogactwo, wolność. Kreowanie takiego wizerunku Stanów Zjednoczonych aktywnie wspomagała amerykańska kinematografia, która stała się głównym nośnikiem mitu o tym państwie. W artykule¹ pokrótce wskażę, w jaki sposób twórcy filmowi przyczyniali się do mitologizacji tego kraju i jakie wartości kultywowali.

Amerykański filmoznawca, Barry Langford (2010, 9) napisał, że „Hollywood jest mitem”. Podobnie bowiem jak dziecięca zabawa w „kowbojów i Indian”, jak powiada autor książki *The Western*, David Lusted (2014, 5), nie ma przecież początku w wyobraźni samych dzieci, a jest jedynie wytworem zewnętrznych bodźców kulturowych, mających na nie wpływ – tak założenie to można przełożyć w jakimś stopniu na kinematografię danego kraju. To, jaką rzeczywistość przedstawia się w popularnych filmach i w jaki sposób się to robi, wywiera silny wpływ na odbiorców. Przy tym, należy pamiętać, że pierwsze wytwory sztuki filmowej, przez swą nowatorskość i unikatowość, miały o większy wpływ na widzów, niż to ma miejsce w czasach współczesnych.

W wyborze dzieł, które można uznać za kluczowe dla rozwoju i upowszechniania etosu Ameryki wykorzystałam listę National Film Registry². Znalazły się na niej tytuły uznane przez National Film Preservation Board za takie, które w szczególny sposób przyczyniły się do budowania dziedzictwa historyczno-kulturowego Stanów Zjednoczonych i włączone zostały w poczet zbiorów Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Najwierniejszym nośnikiem amerykańskiego mitu są

1. Artykuł został opracowany na podstawie fragmentów nieopublikowanej pracy licencjackiej *Postmodernizm a etos Ameryki. Spór o wartości w kinie lat 90* napisanej pod kierunkiem dr hab. Waldemara Buliry w Katedrze Teorii Mediów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 2020 r. Pomoc w redakcji fragmentu: Elżbieta Pawlak-Hejno.

2. *Film Registry*, <https://www.loc.gov/programs/national-film-preservation-board/film-registry/>, www.loc.gov, [dostęp: 15.06.2022 r.].

według Lusteda (2014,5) westerny, które kształtowały świadomość państwową, kiedy była ona dopiero w procesie powstawania (Lusted 2014, 6). Symbolicznym jawi się w tym świetle fakt, że pierwszy amerykański film fabularny był jednocześnie prekursorem tego gatunku.

Filmem tym był *Napad na ekspres* (*The Great Train Robbery*) - nieco ponad dziesięćminutowy i jak na swe czasy nadzwyczaj sensacyjny, opowiada o próbie obrabowania pociągu i jego pasażerów przez kilku wyjętych spod prawa bandytów. Na przeszkodzie stają im uzbrojeni żołnierze amerykańskiej armii, wymierzający rabusiom sprawiedliwość podczas strzelaniny w lesie. W filmie odnajdujemy jeden z siedmiu westernowych wariantów fabularnych wyszczególnionych przez Franka Grubera (Lusted 2014, 24), mianowicie wariant *The Marshal* – stróża prawa kontra wyjęci spod prawa. Nade wszystko jednak znajduje się w nim ważny element mitu o Dzikim Zachodzie, przestrzeni, gdzie prawo musi stawić czoła bezprawiu. Etos obrońców sprawiedliwości, uzbrojonych i gotowych do walki ze złem zostaje w *Napadzie na ekspres* wyraźnie zaznaczony. Choć fabuła jest prosta, a opowieść w znacznym stopniu koncentruje się na szokujących czynach, to posiada bezsprzeczną wartość, utwór położył podwaliny pod najbardziej amerykański z filmowych gatunków. Gatunek ten łatwo było zbagatelizować we wczesnej ocenie krytycznej, być może ze względu na przedstawioną w nim w sensacyjny sposób brutalność, opisaną wyżej zgoła nieskomplikowaną fabułę oraz apoteozę amerykańskiej armii. Nade wszystko jednak razić może moralizatorski wydźwięk opowieści, w której zło zawsze zostaje ukarane. Stephen McVeigh (2007, 61) wskazuje wszakże na dwa powody, dla których *Napad na ekspres* odegrał ważną rolę w amerykańskiej kinematografii. Pierwszym jest użycie wyrafinowanych jak na tamte czasy technik montażowych, zapewniających o wiele bardziej niż dotychczas złożoną, wielopłaszczyznową historię narracyjną, ustalenie formy i struktury. Drugim powodem jest fakt, że dzieło to zapewniło wzrost popularności i przysporzyło publiczności westernowi.

Podobną myśl wyraził William F. Cody, legendarny „Bufallo Bill”, odtwórca głównej roli w filmie *The Life of Buffalo Bill* z 1912 roku:

Nowe medium – film zapewniło wrażenia »prawdziwego życia« scenom, które były niezwykle dramatyczne; poprzez utrzymanie tego wrażenia oraz tworzenie przekonującego doznania dzielonego razem wspomnienia, ten wczesny film wyznaczył granicę, która zdefiniowała western na pół wieku (Carter 2014, 8).

The Life of Buffalo Bill stał się kamieniem milowym w historii westernu, przedstawiając zbiorowego antagonistę, mianowicie Indian, rdzennych mieszkańców ziem nazwanych Dzikim Zachodem. Akcja koncentruje się na przedstawieniu postaci legendarnego zwiadowcy i obrońcy Pogranicza, tytułowego Buffalo Billa.

Zapewnia on ochronę podróżującym przez te tereny i osadnikom przed napaścią ze strony Indian. Odznacza się również odwagą w udaremnianiu kownań wyjętych spod prawa przestępców, a także bierze udział w zwycięskim pojedynku z wodzem Czejenów, Żółtą Ręką. Samotny, pełen odwagi oraz wszelkich cnót bohater, stojący na straży amerykańskich wartości, stał się symboliczną postacią, która przyczyniła się do powstania, a następnie utrwalenia mitu o pełnym przemocy Pograniczu (Carter 2014, 8). W miejscu tym, zarówno dosłownie, jak i w przenośni, etos Ameryki ściera się z bezprawiem, dzikością, niemoralnością.

Filmem, który w szczególny sposób przedstawia ów symbol (Dziki Zachód), jest *Karawana* z 1923 roku. To jedno z tych dzieł, których twórcy wyraźnie zainteresowani byli reprezentowaniem historii i kultury Pogranicza (McVeigh 2007, 66). Film rozpoczyna plansza z następującą adnotacją: „Krew Ameryki jest krwią pionierów, krwią kobiet i mężczyzn o lwich sercach, kształtujących wspaniałą cywilizację wśród nieznannej dziczy”. *Karawana* jest dziełem bardzo rozbudowanym fabularnie, wielowątkowym, wręcz – epickim, ukazującym trudy i radości podróżujących do Oregonu pionierów. Interesujące są postacie antagonistów – o ile w poprzednich omawianych produkcjach rolę tę przypisywano jednej grupie społecznej (Indianom, bandytom), to w *Karawanie* antagoniści pojawiają się zarówno po stronie pionierów, jak i Indian. Ukazana jest większa złożoność etnicznego konfliktu, umożliwiającą pogłębioną ocenę moralną wydarzeń – to jeden z pionierów najpierw zabija niewinnego Indianina, a dopiero potem atakuje karawanę większa grupa rdzennych mieszkańców Dzikiego Zachodu. Ogólny wszakże przekaz – taki, który nie zaniedbuje ukazywania wczesnej Ameryki w pozytywnym mitycznym naświetleniu, pozostaje niezmienny. Choć istnieją pojedyncze wyjątki, to pionierzy z Zachodu niosą cywilizację, sami dbając o pion moralny w swoich szeregach i nie zaniedbując tradycyjnych obrządków. Przykładem na to może być scena pogrzebu jednej z podróżniczek z udziałem pastora, czytającego stosowny fragment *Biblii*. W *Karawanie* pionierzy to ludzie niezłomni, zdolni podołać trudom podróży, stanowiący silnie związaną ze sobą społeczność. W ten sposób przypominają oni pielgrzymów na statku *Mayflower*. Nie brakuje też postaci ucieleśniających ideał amerykańskiego snu. Za przykład takiego bohatera posłużyć może ukazany w filmie młody kowboj, zabiegający o rękę córki jednego z pionierów – samotnik, podejmujący działania na własną rękę w dążeniu do osobistego szczęścia, odznaczający się indywidualizmem i brawurą, nieprzekraczający wszakże ustalonych norm moralnych, słowem – symbol amerykańskości.

Symbol ten, według McVeigha (2007, 69) uległ znaczącej zmianie w latach 30., w czasie Wielkiego Kryzysu i prohibicji – badacz wskazuje, że w tym czasie zmienił się zarówno wizerunek Ameryki, jak i westernu. Lata drugiej wojny światowej przyniosły rozwój gatunku w wersji *noir*. Zmiany w obrębie westernu

odzwierciedlają nastroje społeczne, niepokoje, dążenia oraz odpowiadają na aktualne wydarzenia: i tak początek Zimnej Wojny odznacza się wzmocnieniem mitu o zwycięskiej Ameryce poprzez kreację postaci samotnego rewolwerowca w filmie *W samo południe*, ale już western rewizjonistyczny z lat 60. odreagowywał w odmienny sposób wojnę w Wietnamie. Jednakże ten gatunek filmowy zawsze nawiązuje do genezy amerykańskiego etosu, utrwalając go, dyskutując z jego zasadnością lub modyfikując elementy go współtworzące.

Bibliography

- Adams, James, T.** 2012. *The Epic of America*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Carter, Matthew.** 2014. *Myth of the Western: New Perspectives on Hollywood's Frontier Narrative*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cullen, Jim.** 2003. *The American Dream: A Short History of an Idea That Shaped a Nation*. Oxford: Oxford University Press.
- Film Registry*, <https://www.loc.gov/programs/national-film-preservation-board/film-registry/>, [dostęp: 15.06.2022 r.].
- Karawana (The Covered Wagon)*. 1923. Directed by James Cruze. USA.
- Langford, Barry.** 2010. *Post-classical Hollywood: Film Industry, Style and Ideology Since 1945*. Edinburgh: University Press.
- Lusted, David.** 2014. *The Western*. New York: Routledge & CRC Press.
- McVeigh, Stephen.** 2007. *The American Western*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Straughn, J. B. and Feld S. L.** 2010. *America as a "Christian Nation"? Understanding Religious Boundaries of National Identity in the United States*. Oxford: Oxford University Press.
- The Life of Buffalo Bill*. 2012. Directed by Paul Panzer. USA.